ՄԵԶ ԾԱՆՈԹ
ԵՎ ԱՆԾԱՆՈԹ
Թ ՈՒ Մ Ա Ն Յ Ա Ն Ը

Նվիրվում է ամենայն հայոց բանաստեղծի ծննդյան 150 ամյակին

Հազար տարով, հազար դարով առաջ թե ետ, ի՛նչ կա որ.

Ես եղել եմ, կա՛մ, կլինեմ հար ու հավետ, ի՛նչ կա որ,

Հազար էսպէս ձևեր փոխեմ, ձևը խաղ է անցավոր,

Ես միշտ հոգի, տիեզերքի մեծ հոգու հետ, ի՛նչ կա որ:

1921, Մայիսի 3

Իմ կնունքին երկինքը՝ ժամ, արևը՝ ջահ սրբազան,
Ծիածանը նարոտ եղավ, ամենքի սերն՝ ավազան.
Սարը եղավ կնքահայրս, ցողը՝ մյուռոն կենսավետ,
Ու կնքողը Նա ինքն եղավ, որ սահմանեց ինձ
պոետ:

ԾՆՆԴԱՎԱՅՐԸ՝

ԴՍԵՂ - ԴՍԳԵՂ – ԴՐՍԻ ԳԵՂ՝

ՋՈՐԻՑ ԴՈՒՐՍ ԳՏՆՎԵԼՈՒ

ՊԱՏՃԱՌՈՎ

ԴՍԵՂ

Մեր գյուղն էն է, որ հըպարտ,

Լեռների մեջ միգապատ,

Խոր ձորերի քարափին՝

Ձեռք տրված ճակատին`

Միտք է անում տղխրադեմ.

Ի՞նչ է ուզում՝ չգիտեմ...

ԼՈՌՈՒ ՁՈՐԸ

ԼՈՌՈՒ ՁՈՐԸ

Էն Լոռու ձորն է, ուր հանդիպակաց
Ժայռերը՝ խորունկ նոթերը կիտած՝
Դեմ ու դեմ կանգնած, համառ ու
անթարթ
Հայացքով իրար նայում են
հանդարտ:

Նըրանց ոտքերում՝ գազազած գալի՝
Գալարվում է գիժ Դև-Բեդը մոլի,
Խելագար թըռչում քարերի գըլխով,
Փըրփուր է թըքում անզուսպ
երախով,
Թըքում ու զարկում ժեռուտ
ափերին,
Փընտրում է ծաղկած ափերը հին-

ԹՈՒՄԱՆՅԱՆԻ ԾՆՈՂՆԵՐԸ

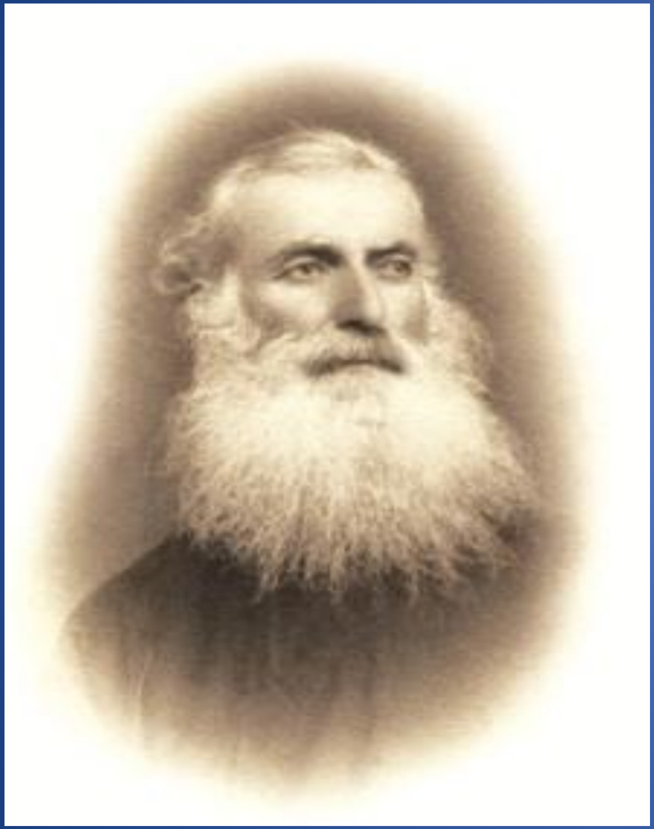

Հայրը՝ Տեր-Թադևոսը
(Ասլան) 1839-1898

Մայրը՝ Սոնան
1842-1936

ՍՈՆԱ ՔՈՉԱՐՅԱՆ

Ինչ որ սարի բան կա իմ մեջ՝ դա իմ մորից է՝ Նանից։

Թռչող կին էր իմ մայրը. արծվի թռիչք ուներ։

Ամենաբարձր սարերում, ծաղկոտ դաշտերում է պահել ինձ։ Շատ բան է տվել ինձ մայրս - շա՜տ։

ՏԵՐ-ԹԱԴԵՎՈՍ

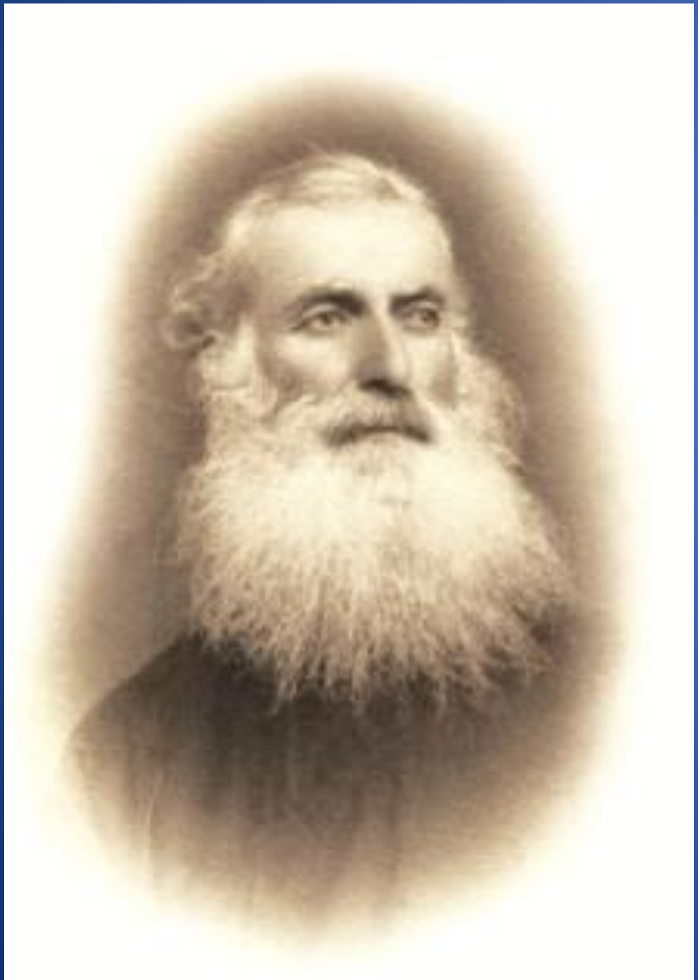

Ամենալավ և ամենամեծ բանը, որը ես ունեցել եմ իմ կյանքում, այդ եղել է իմ հայրը: Նա ազնիվ մարդ էր և ազնվական՝ բառի բովանդակ մտքով: Չափազանց մարդասեր ու առատաձեռն, առակախոս ու զվարճաբան, սակայն միշտ ուներ մի խորը լրջություն:

Թեև քահանա, բայց նշանավոր հրացանաձիգ էր և ձի նստող:

ԴՍԵՂԻ Ս.ԳՐԻԳՈՐ ԼՈՒՍԱՎՈՐԻՉ ԵԿԵՂԵՑԻՆ

ԹՈՒՄԱՆՅԱՆԻ ՀԱՅՐԱԿԱՆ ՏՈՒՆԸ ԻՐ ԺԱՄԱՆԱԿ

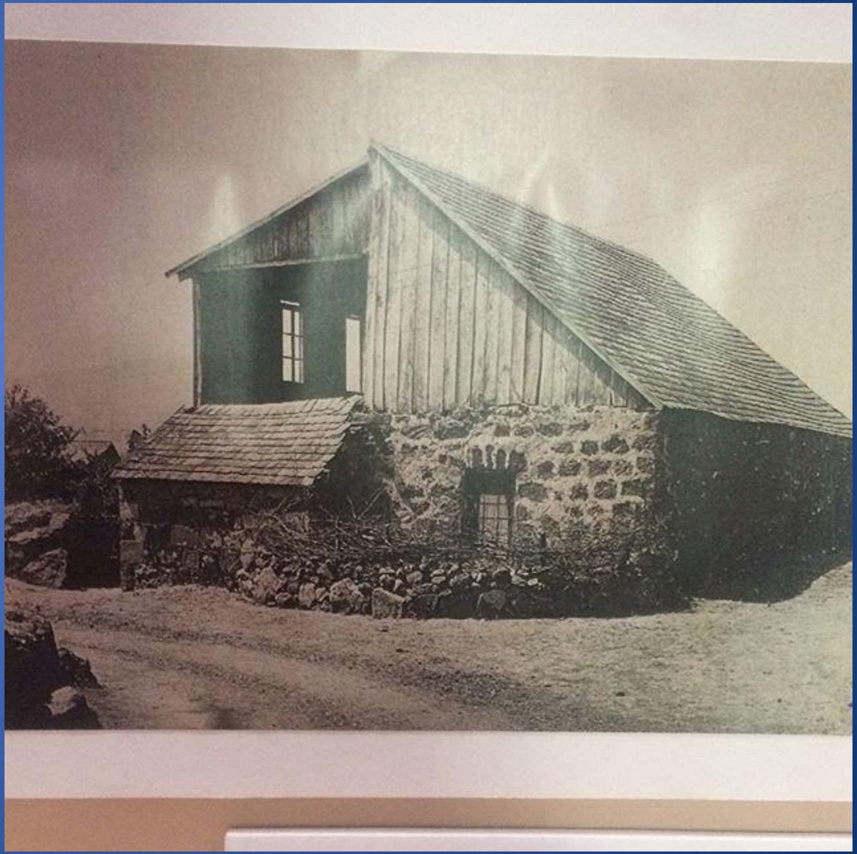

ԹՈՒՄԱՆՅԱՆԻ ՀԱՅՐԱԿԱՆ Տ ՈՒ Ն Ը

ԹՈՒՄԱՆՅԱՆԻ ՀԱՅՐԱԿԱՆ ՏՈՒՆԸ ՄԵՐ ՕՐԵՐՈՒՄ

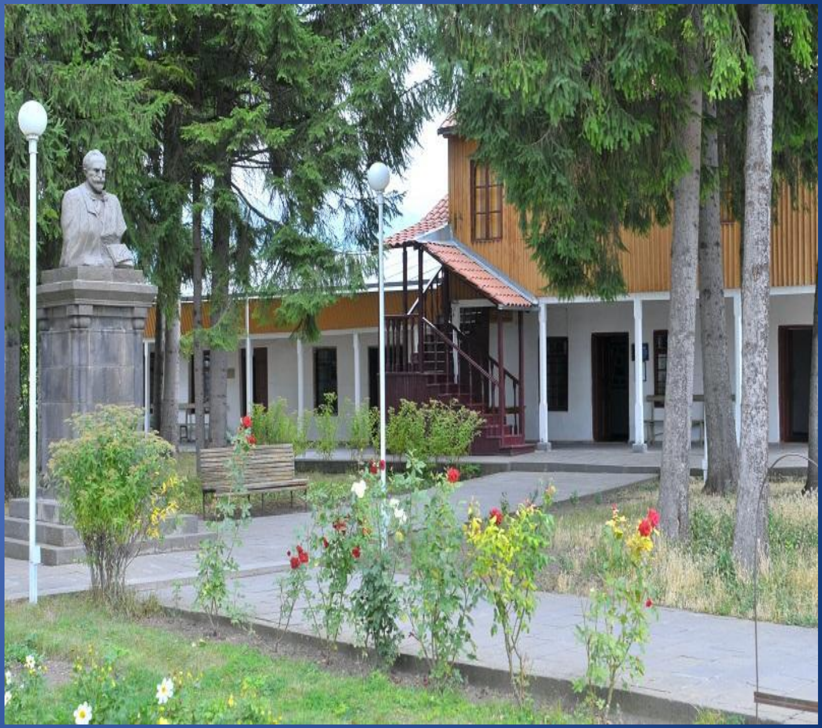

ԹՈՒՄԱՆՅԱՆԻ ՀԱՅՐԱԿԱՆ Տ ՈՒ Ն Ը՝ ՆԵՐՍԻՑ

ԽՆՈՑԻ

Հարի՛, հարի՛, խնոցի՛,
Մեջդ բարի, խնոցի՛,
Ունկըդ բարակ, խնոցի՛,
Մեջըդ կարագ, խնոցի՛:

1907

ԽՆՈՑԻՆ ԵՎ ԱՄԲԱՐՆԵՐԸ

ՓՈՒՌԸ ԵՎ
ՀԱՑԻ ԿԱԽՈՑԸ

ՍՈՆԱՅԻ ՍՊԱՍՔԸ

ԹՈՒՄԱՆՅԱՆԻ ՕՐՈՐՈՑԸ

ԹՈՒՄԱՆՅԱՆԻ ՀԱՅՐԱԿԱՆ ՏԱՆ Ս Ր Ա Հ Ը

ՍՈՆԱՅԻ ԳՈՐԾԱԾ ԳԵՂԱՁԱՐԴ ԿԱՐՊԵՏՆԵՐԸ

ՍՈՆԱՅԻ ՍԱՆԴԵՐՔԸ ԵՎ Ճ Ա Խ Ա Ր Ա Կ Ը

ՏԵՐ-ԹԱԴԵՎՈՍԻ ՄԱՀՃԱԿԱԼԸ

ԹՈՒՄԱՆՅԱՆԻ ՀԱՅՐԱԿԱՆ ՏԱՆ ՄՐԱՀԻ ԿԱՀԱՎՈՐՈՒՄԸ

ԹՈՒՄԱՆՅԱՆԻ ԱՄԱՌԱՆՈՑԸ

ԹՈՒՄԱՆՅԱՆԻ ԱՄԱՌԱՆՈՑԸ

ԹՈՒՄԱՆՅԱՆԻ ԱՄԱՌԱՆՈՑԸ

ԹՈՒՄԱՆՅԱՆԻ ՊԱՀԱՐԱՆՆԵՐԸ

ԹՈՒՄԱՆՅԱՆԻ ԱՄԵՆԱՀԱՅՏՆԻ Գ Ր Ա Ռ Ո Ւ Մ Ը

ԹՈՒՄԱՆՅԱՆԻ

ԱՌԱՋԻՆ ՍԵՐՆ

ՈՒ

ԳՐԱԿԱՆ

ԵՐԱԽԱՅՐԻՔԸ

ԹՈՒՄԱՆՅԱՆԻ ԱՌԱՋԻՆ ԲԱՆԱՍՏԵՂԾՈՒԹՅՈՒՆԸ

Յոգուս հատոր
Սըրտիս կըտոր,
Դասիս համար
Դու մի՛ հոգար,
Թե կան դասեր
Կա նաև սեր,
Եվ ի՞նչ զարմանք,
Իմ աղավնյակ,
Որ կենդանի
Մի պատանի
Սերը սըրտում
Դաս է սերտում:

1881

ՊԱՏԱՆԻ ՀՈՎՀԱՆՆԵՍԸ՝ ՆԵՐՍԻՍՅԱՆ ԴՊՐՈՑԻ ՍԱՆ

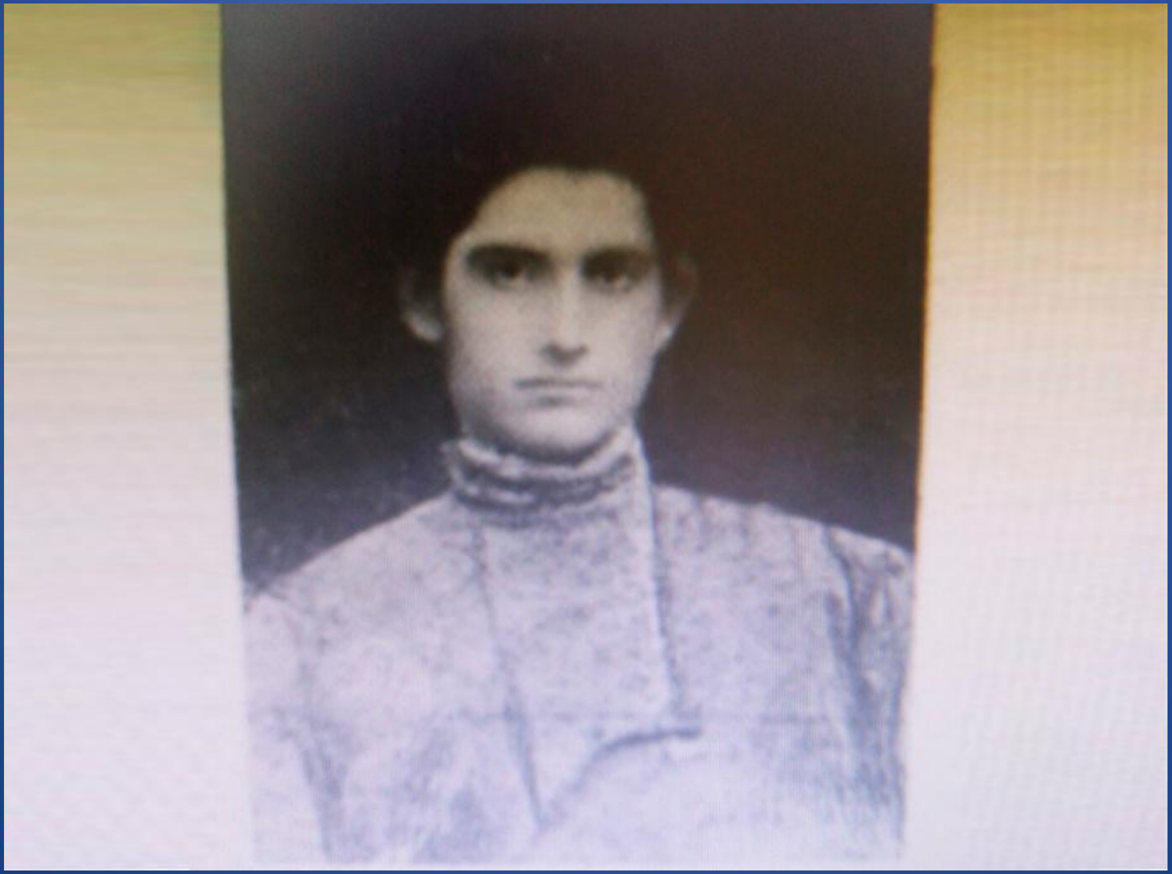

ԹՈՒՄԱՆՅԱՆԸ ԱՇԽԱՏԱՍԵՆՅԱԿՈՒՄ

ԹՈՒՄԱՆՅԱՆԻ ԸՆՏԱՆԻՔԸ

ԹՈՒՄԱՆՅԱՆԻ ԸՆՏԱՆԻՔԸ

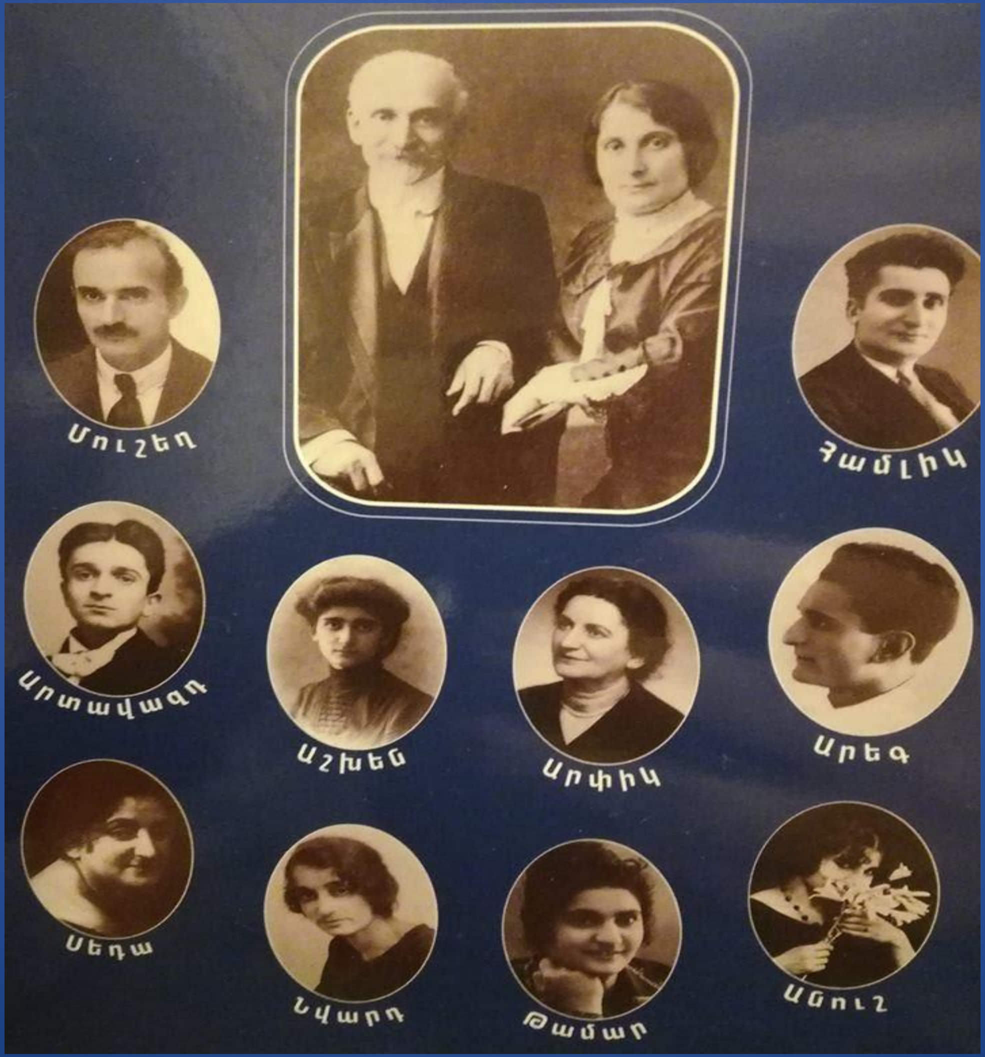

ԹՈՒՄԱՆՅԱՆԻ ՎԻՇՏԸ

Արտավազդ Թումանյան

Տաղանդավոր երիտասարդը զոհվեց 1918-ին, 24 տարեկան հասակում, Վանի երկրորդ նահանջի ժամանակ՝ վերջնապահ խմբի փոքրաթիվ կազմում: Թումանյանի որդու կորուստը ոչ միայն մեծ բանաստեղծի, այլեւ հայ մշակույթի մեծ կորուստներից էր: Նա բնության կողմից բացառիկ շնորհներով օժտված մի հմայիչ ու վառվռուն երիտասարդ էր: Գրում էր պիեսներ, բանաստեղծություններ, հրաշալի նկարում, հանդես գալիս արվեստաբանական լուրջ հոդվածներով:

ԹՈՒՄԱՆՅԱՆԻ ՀՈՐ ԵՎ ՊԱՊԻ ՇԻՐԻՄՆԵՐԸ
ԴՍԵՂԻ Ս.ԳՐԻԳՈՐ ԼՈՒՍԱՎՈՐԻՉ ԵԿԵՂԵՑՈՒ ԲԱԿՈՒՄ

Երկու շիրիմ իրար կից,

Հավերժական լուռ

դըրկից,

Թախծում են պաղ ու

խորհում

Թե՝ ի՞նչ տարան

աշխարհից:

ՄԱՐԴՈՒ ՍԻՐՏՆ

ԱՍՏԾՈ ԿԱՑԱՐԱՆՆ Է...

ԹՈՒՄԱՆՅԱՆԻ ՍԻՐՏԸ

**ՏՈՒՓԸ,
ՈՐՈՒՄ ՊԱՀՎԵԼ Է
ԳՐՈՂԻ ՍԻՐՏԸ**

**ԿՈԹՈՂԸ,
ՈՐԸ ԿԱՌՈՒՑՎԵԼ Է ՍՐՏԻ
ԱՄՓՈՓՄԱՆ ՏԵՂՈՒՄ**

Ղ Ո Ջ Ա Ղ   Կ Ա Ց Ե Ք…

ԽՈՋԻՎԱՆՔԸ
ԵՎ
ԳԵՐԵԶՄԱՆԱՏՈՒՆԸ

ԹՈՒՄԱՆՅԱՆԻ ՎԵՐՋԻՆ ՀԱՆԳՐՎԱՆԸ

Լինե՛ր հեռու մի անկյուն,
Լինե՛ր մանկան արդար
քուն,
Երազի մեջ երջանիկ,
Յաշտ ու խաղաղ
մարդկություն:

ԲՆՈՒԹՅԱՆ

ԵՐԳԻՉԸ

ԹՈՒՄԱՆՅԱՆԱԿԱՆ
Ջ ՈՒ Գ Ա Հ Ե Ռ Ն Ե Ր

ՎԵՐՆԱՏՈՒՆ

«Վ Ե Ր Ն Ա Տ ՈՒ Ն»

(1976)

հեղ.՝ Դ.Նալբանդյան

ՀՈՎՀ. ԹՈՒՄԱՆՅԱՆԸ
ԵՎ
Ղ.ԱՂԱՅԱՆԸ

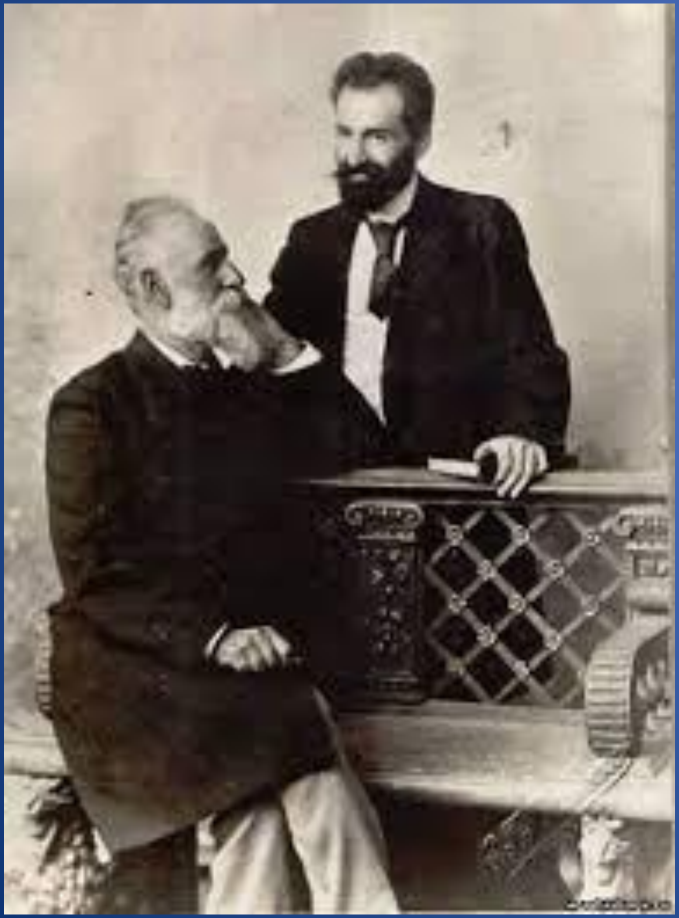

ԿԱՄ՝

ԱՍԼԱՆ ԲԱԼԱՆ

ՈՒ

ԱՍԼԱՆ ԱՊԵՐԸ

ԱՂԱՅԱՆԻ ՆՎԵՐԸ ԹՈՒՄԱՆՅԱՆԻՆ

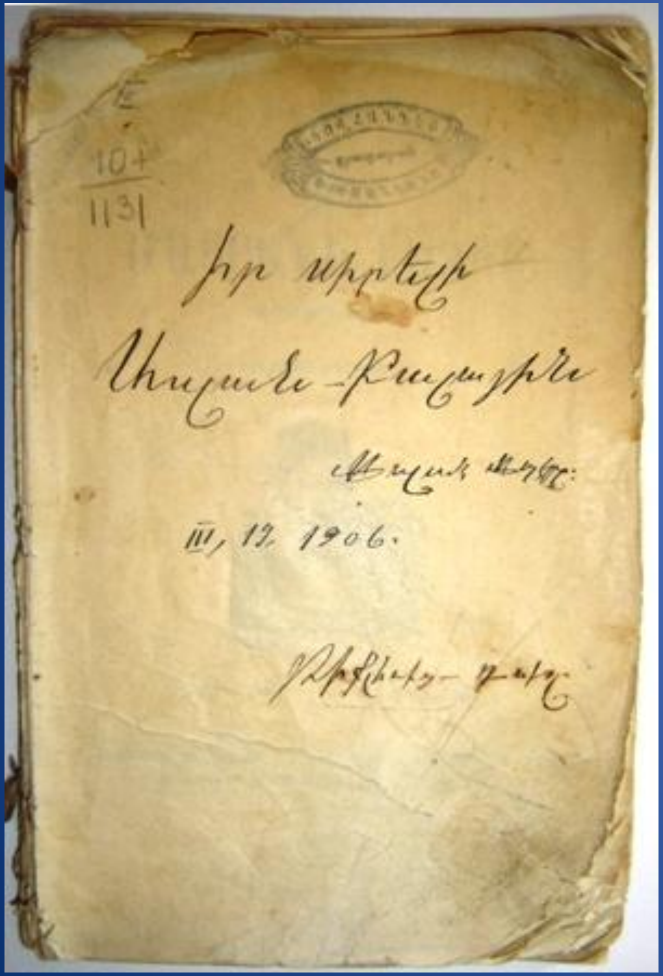

ԹՈՒՄԱՆՅԱՆԻ ՆՎԵՐԸ ԱՂԱՅԱՆԻՆ

Իմ սիրելի Ասլան-ապեր,
Մինչև այսօր բախտդ կապ էր.
Փողդ շուտով պիտի ստանաս,
Հանկարծակի հարստանաս.
Երեք օր էլ կացիր հալա... *
Քո կարոտյալ Ասլան-բալա:

*Մինչև գրեն հրամանը,
Ինչպես ասաց Խրիմյանը: 1898

ՀՈՎՀ. ԹՈՒՄԱՆՅԱՆԸ ԵՎ ՄԿՐՏԻՉ ԽՐԻՄՅԱՆԸ

Հայոց կաթողիկոս՝ 1893-1907թթ.

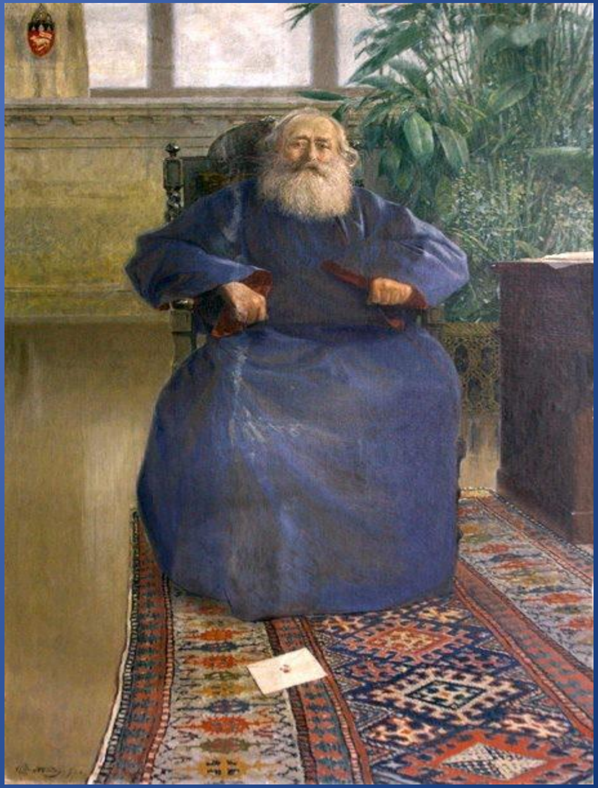

ՀՈՎՀ. ԹՈՒՄԱՆՅԱՆԸ ԵՎ ՄԿՐՏԻՉ ԽՐԻՄՅԱՆԸ

Խրիմյանը Թումանյանի եղբոր՝ Ռոստոմի ձիով, Դսեղում:

Լուսանկարի հեղինակն է ինքը՝ Թումանյանը:

ՀՈՎՀ. ԹՈՒՄԱՆՅԱՆԸ ԵՎ ՄԿՐՏԻՉ ԽՐԻՄՅԱՆԸ

1907 թ. նոյեմբերի 6-ին «Նոր ալիքում» լույս է տեսնում «Երկու հայրը» պատմվածքը, որի հերոսը Խրիմյան Հայրիկն էր։

…Դու քան որդի ես կորցրել, իսկ ես քան հազար,- պատասխանեց Հայրիկը,— այդ էլ քան՝ եղավ քան հազար ու քան… Ո՞ւմն է շատ, տեր Սարգիս…

ՀՈՎՀ. ԹՈՒՄԱՆՅԱՆԸ ԵՎ ՎԱՀԱՆ ԹՈԹՈՎԵՆՑԸ

Թումանյանի՝ Ամենայն հայոց բանաստեղծ կոչման մասին կարդում ենք Թոթովենցի հուշերում:

ՀՈՎՀ. ԹՈՒՄԱՆՅԱՆԸ ԵՎ ԳԵՎՈՐԳ Ե ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԸ

Հայոց կաթողիկոս՝ 1911-1930թթ.

Հենց նրա օրոք էր, երբ Թումանյանը հայ գաղթականներին պատսպարեց նորակառույց վեհարանի հարկի տակ՝ իրեն հռչակելով Ամենայն հայոց բանաստեղծ:

ՀՈՎՀ. ԹՈՒՄԱՆՅԱՆԸ
ԵՎ ԵՂԵՌՆԱԶԱՐԿ ՀԱՅՈՒԹՅՈՒՆԸ

Հայ ժողովրդի մեծ ողբերգությունը

ծանր հետք թողեց

ազգասեր բանաստեղծի հոգում …

Դառնացած սրտով նա գրեց հայտնի

«Հոգեհանգիստը»:

ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ ՈՐԲԵՐԻ Հ Ա Յ Ր Ի Կ Ը

ՀՈՎՀ. ԹՈՒՄԱՆՅԱՆԸ ԵՎ Ե Ր Ե Խ Ա Ն Ե Ր Ը

Ես էլ ձեզ նման մի երեխա եմ: Հարազատ են ինձ բոլոր երեխաները, ձեր աշխարհը, որ իմ աշխարհին է. սիրում եմ ձեզ և ձեր աշխարհը:

Կցանկանայի, որ մեզնից հետո ունենաք երջանիկ բանաստեղծներ, որ երգեն ձեր հոգուն համապատասխան, զվարթ և պայծառ երգեր…

Ի՞ՆՉ ԿԱ ԱՎԵԼԻ ԼԱՎ, ՔԱՆ ԳԻՐՔՆ ՈՒ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆԸ…

ՀՈՎՀ. ԹՈՒՄԱՆՅԱՆ ԵՎ Գ Ր Ք Ե Ր Ը

ԳՐԱԴԱՐԱՆՍ

Բազմած են շուրջըս նըրանք ամեն օր—
Բոլոր հանճարեղ մեծերն աշխարհքի,
Երգում են, պատմում ներդաշնակ ու խոր
Միտքն ու գաղտնիքը մահի ու կյանքի:
Ու էսպես՝ ինձ հետ, իմ տանն ամեն օր,
Ոչ հաց են ուզում ինձանից, ոչ շոր:

ԹՈՒՄԱՆՅԱՆԸ ԵՎ Գ Ր Ա Կ Ա Ն Ո Ւ Թ Յ Ո Ւ Ն Ը

Գրականությունը հայելի չէ լոկ. և եթե հայելի էլ ասենք, ապա շատ տարօրինակ ու կախարդական մի հայելի է նա: Նա ոչ միայն արտացոլում է ժամանակը և իր դեպքերն ու դեմքերը, այլև տալիս է իր լույսն ու ջերմությունը կյանքին, և ձգտում է կյանքում ստեղծել մարդու էն վեհ ու վսեմ, էն մաքուր ու անաղարտ պատկերը, որ տվել է նրան աստված, կազմված ու հյուսված բնության ամենամաքուր տարրերից:

Եթե գրականությունը կյանքի հայելին ասենք, ապա գրականության ամեն տեսակի ստեղծագործությունների աղբյուրը ամենից առաջ մարդու սիրտն է:

ԹՈՒՄԱՆՅԱՆԸ ԵՎ Հ Ե Ք Ի Ա Թ Ա Գ Ր ՈՒ Թ Յ ՈՒ Ն Ը

Կարծում են՝ հեշտ բան է հեքիաթ մշակելը:

Դա գրականության մեջ ամենաբարձր արտահայտությունն է, ուր ամբողջը հավիտենական սիմվոլներ են:

ԹՈՒՄԱՆՅԱՆԸ
ԵՎ
ՄԱՆԿԱԿԱՆ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆԸ

Կարծում են հեշտ ու հանաք բան է մանկական գրվածք գրելը. դա ամենադժվար գործն է:

Երեխայի հոգու հետ գործ ունես ...

ԹՌՉՈՒՆԻ
ՄՏԱԾՄՈՒՆՔԸ

ԺՈՂՈՎՐԴԱՅՆՈՒԹՅՈՒՆ

ԹՈՒՄԱՆՅԱՆԸ ԵՎ ԼՈՒՍԱՎՈՐՈՒԹՅՈՒՆԸ

Լ.ՇԱՆԹ

ՍՏ.ԼԻՍԻՑՅԱՆ

ՀՈՎՀ. ԹՈՒՄԱՆՅԱՆԸ ԵՎ Ն Ե Ս Ո Ն

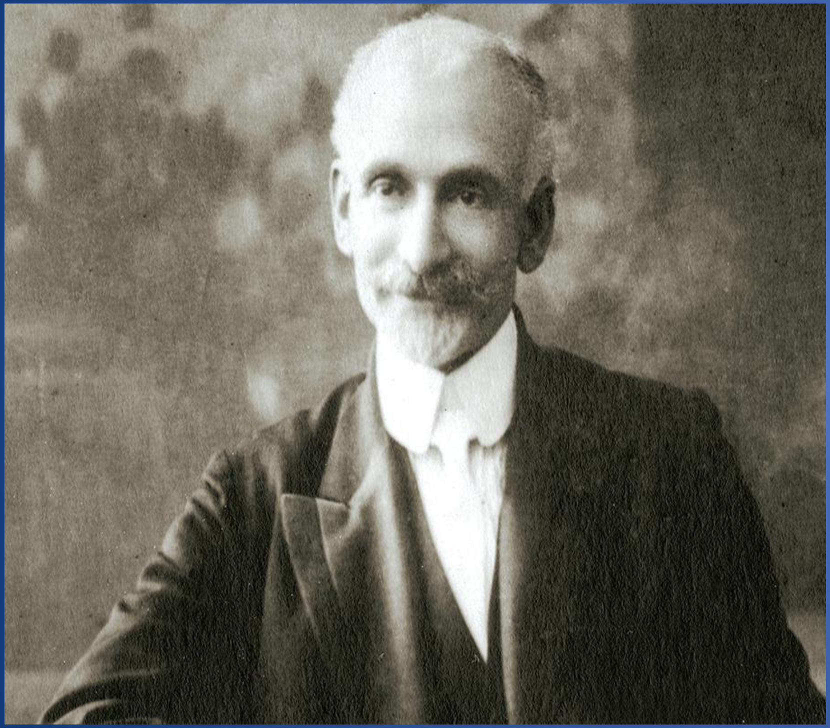

Մանկության ընկերներից՝ Նեսոն

Նա էլ եթե ուսում առներ, կրթվեր, ապահով լիներ՝ լավ մարդ կլիներ, գուցե ինձանից էլ շատ ավելի լավը…

ՀՈՎՀ. ԹՈՒՄԱՆՅԱՆԸ
ԵՎ
ՀՈՎՀ. ՀՈՎՀԱՆՆԻՍՅԱՆԸ

ՀՈՎՀ. ԹՈՒՄԱՆՅԱՆԸ
ԵՎ
Ս.ԿԱՊՈՒՏԻԿՅԱՆԸ

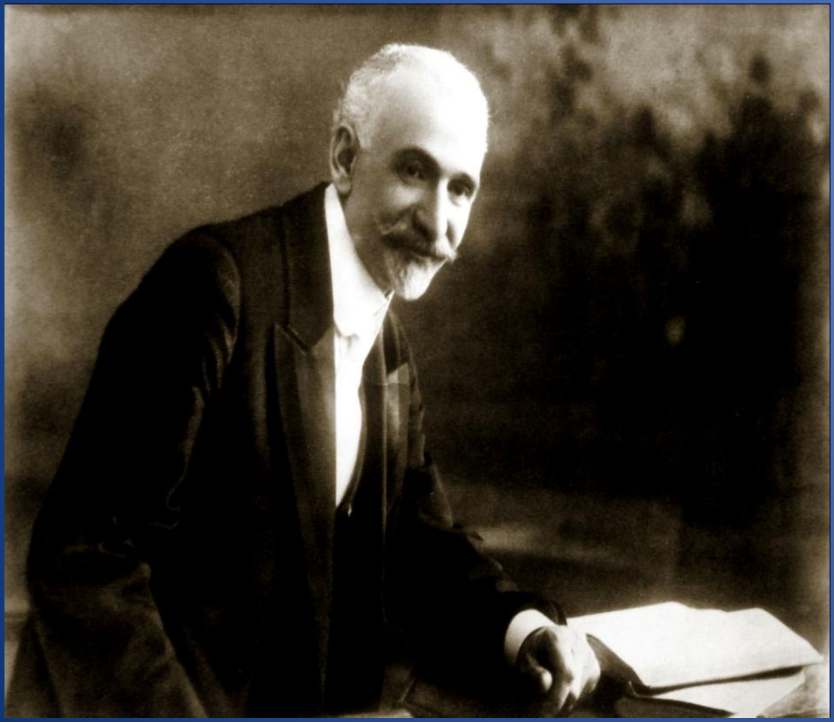

ՀՈՎՀ. ԹՈՒՄԱՆՅԱՆԸ
ԵՎ
ԶՈՐԱՎԱՐ ԱՆԴՐԱՆԻԿԸ

ՀՈՎՀ. ԹՈՒՄԱՆՅԱՆԸ ԵՎ ՎՐԱՑ ԳՐՈՂՆԵՐԻ ՄԻՈՒԹՅՈՒՆԸ

Ա.Կանչելի

1921թ. Վրաց գրողների հետ խնջույքի ժամանակ թամադան ասում է՝

«Кацо, наши поэты кончились, у Туманяна больше дочерей, чем у нас поэтов…».

ՀՈՎՀ. ԹՈՒՄԱՆՅԱՆԸ
ԵՎ ԵՂԻՇԵ ՉԱՐԵՆՑԸ

Նաիրյան խոսքի
ավագ նահապետ…
որից դեռ այնքան
սպասումներ ունի
հայրենի եզերքը…

ՀՈՎՀ. ԹՈՒՄԱՆՅԱՆԸ ԵՎ ԵՂԻՇԵ ՉԱՐԵՆՑԸ

Ես կարդում եմ նրան ու ասում.-
Այս հմուտ, հանճարեղ Լոռեցին
Հոմերի, Գյոթեի հետ մի օր՝
հավասար՝ նստել է քեֆի,
Եվ թաս է բռնել նրանց հետ,
մեծարանք տվել ու առել,
Ինչպես իր պապերն են արել՝
իրար հետ խնջույքի նստելիս:

ՀՈՎՀ. Թ ՈՒ Մ Ա Ն Յ Ա Ն Ը ԵՎ Ռ.ԴՐԱՄԲՅԱՆԸ

Գրական ատաղձի մասին խոսելիս՝ Թումանյանն իրեն քննադատողին այսպես է հակադարձում.
Ի՞նչ անենք, ո՛վ Դրամբյան,

ծաղիկը դրած է մեջտեղը, և նույն

ծաղկից մեղուն մեղր է շինում,

օձը՝ թույն:

ՀՈՎՀ. ԹՈՒՄԱՆՅԱՆԸ ԵՎ ՇԵՔՍՊԻՐԸ

Շեքսպիրը միշտ մնում է իմ ամենասիրելի բանաստեղծը: Եվ թեև դրամա չեմ գրել դեռ, բայց դրաման բանաստեղծության մեջ իմ ամենասիրած ձևն է, ու ինձ թվում է, թե դրամատուրգի կոչումն ունիմ ես:

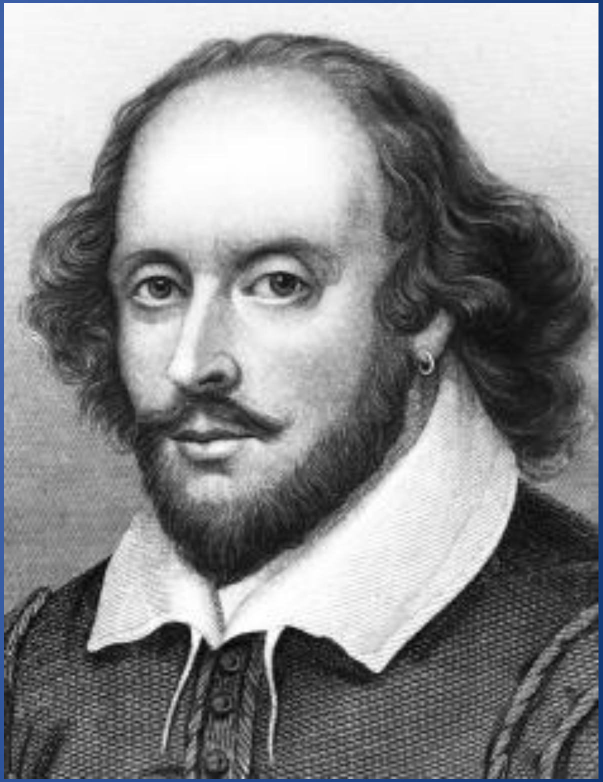

ՀՈՎՀ. ԹՈՒՄԱՆՅԱՆԸ
ԵՎ
«Տ Ի Տ Ա Ն Ի Կ» ՇՈԳԵՆԱՎԸ

1912թ. ապրիլի 16–ին խորտակվում է «Տիտանիկը»:

Թումանյանին տպավորել էր հատկապես նվագախմբի հերոսական քայլերգը՝ խորտակվողների ոգին բարձր պահելու համար: Նա գնում է «Տիտանիկի» քայլերգի սկավառակը: Լսում էր, հիանում մարդկային հերոսությամբ, աներկյուղ հայացքով մահվան հանդեպ:

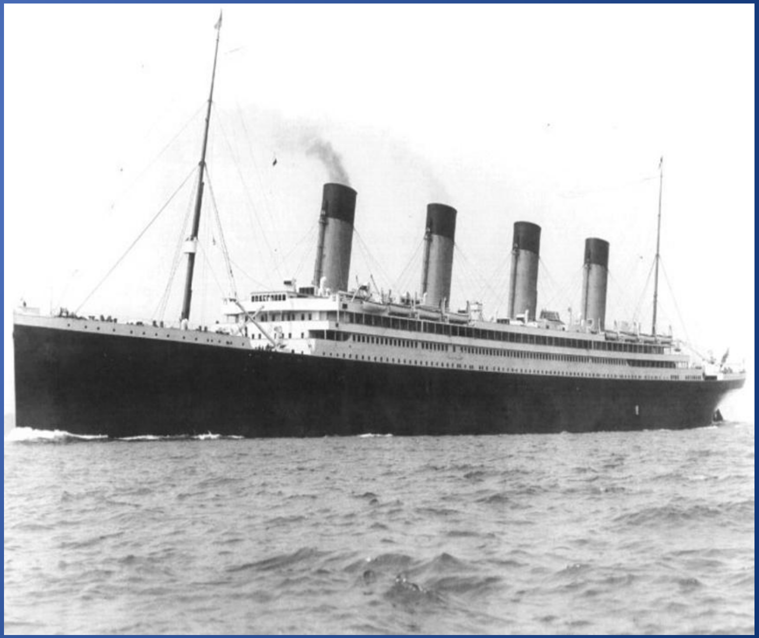

ՀՈՎՀ. ԹՈՒՄԱՆՅԱՆ ԵՎ ԱՍՏՂԵՐԸ

Կամիլ Ֆլամարիոն

1922թ. ամռանը Կ.Ֆլամարիոնի «Երկնքի պատմությունը» գրքից տպավորվելով՝ գրում է իր վերջին՝ «Սիրիուսի հրաժեշտը» բանաստեղծությունը։

ՀՈՎՀ. ԹՈՒՄԱՆՅԱՆԸ ԵՎ ՆՈՐԱՁԵՎՈՒԹՅՈՒՆԸ

Հակումներով արևելցի էր,
կենցաղում՝ եվրոպացի: Շատ
կիրթ, բարձր ճաշակ ուներ,
սիրում էր ապրել
հարմարություններով՝ լայն,
առատ, մաքուր:
*** * ***
Փողկապը, թաշկինակը և գուլպաները
համապատասխան

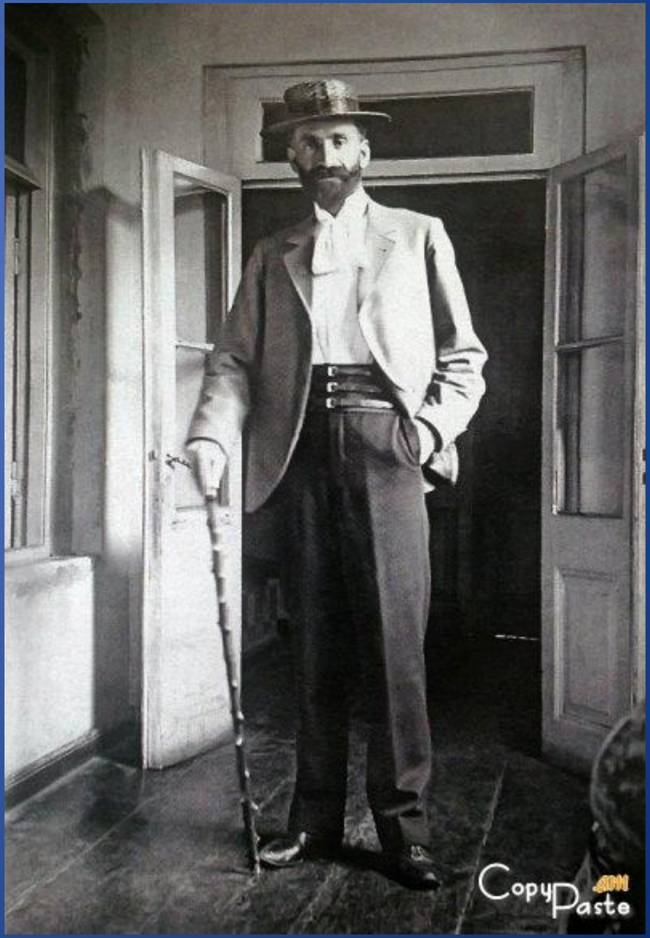

ՀՈՎՀ. ԹՈՒՄԱՆՅԱՆԸ ԵՎ ՆՈՐԱԶԵՎՈՒԹՅՈՒՆԸ

ԱՂՈԹՔ

Սողոմոնի պես, տեր, ես խելք չեմ ուզում,

Ինձ երկար օրեր և փող տուր բազում:

Ու մի ձեռք էլ շոր, միայն մոդնի, տեր,

Մին էլ մի հաստ փոր, տրոստ, ակնոցներ:

Եվ բավական է, դու վերեն դիտե,

Թե ինչեր կանե, այդ ծառադ գիտե:

1887

ՀՈՎՀ. ԹՈՒՄԱՆՅԱՆ
ԵՎ Ֆ ՈՒ Տ ՈՒ Ր Ի Զ Մ Ը

Կարծես թե էշի պոչը թաթախել են ներկի մեջ, կանգնեցրել կտավի մոտ ու քամսել…

ԹՈՒՄԱՆՅԱՆԸ՝ ՖԵԼԻԵՏՈՆԻՍՏ

«ՀԱՅԻ ՏՐՏՈՒՆՋԸ»

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼՈՒԹՅՈՒՆ ՈՒՇԱԴՐՈՒԹՅԱՆ ՀԱՄԱՐ

allabagoyan@mail.ru